

כישרון בספורט – חשיבה מחדש?

רוני לידור*

חמשת המאפיינים הללו מרחיבים את תוכן ההגדרה המילונית של המונח, ואולם גם הם אינם מספקים תשובות לכמה סוגיות חשובות. למשל, כיצד מזהים את המבנים הגנטיים-תורשתיים של הילד המוכשר? כיצד מאתרים בגיל מוקדם את התבחינים המרמזים על קיומו של כישרון? האם התבחינים המוקדמים מאפשרים לנבא מי מהילדים המוכשרים יגיע לרמת מומחיות בתחום עיסוקו?

מדידה

מדוע מתקשים אנשי מקצוע למדוד את כישרון הספורטאי, את אותה סגולה שטמונה בו? הסיבה העיקרית לקושי זה נעוצה במאפיינים של כלי המדידה – המוטוריים והפסיכולוגיים – שבהם בדרך כלל משתמשים אנשי המקצוע (מאמנים, מדריכים ופסיכולוגים של ספורט). על פי רוב המבדקים המוטוריים בודקים את רמת המיומנות והיכולת של הספורטאי הצעיר (ראו לדוגמה: Lidor, Côté, & Hackfort, 2009; Slot, 2017; Ward, Belling, Petushek, & Ehrlinger, 2017). הם מתמקדים ביכולת מסוימת כמו מהירות (ריצת 50 מטר), סבולת (ריצת 1,500 מטר) וכוח מתפרץ (קפיצה אנכית מהמקום), בשילוב שלהן (ריצה קצרה וניתור אנכי למדידת זריזות, מהירות וכוח מתפרץ) או באחת המיומנויות שהספורטאי מבצע בענף הספורט שלו, למשל כדרור בכדורסל, עמידת ידיים בהתעמלות וחבטת פתיחה בטניס. המבדקים מספקים לאיש המקצוע מידע על מידת השליטה של הספורטאי בביצוע המוטורי או במיומנות שלו. למעשה, הציון הניתן לספורטאי משקף את יכולתו, את רמת המיומנות ואת מידת שליטתו בביצוע המוטורי בפרק הזמן הספציפי שהוא מבצע את המבדק.

מאפיין נוסף של המבדקים המוטוריים הוא שהם נערכים, בדרך כלל, בסביבת ביצוע סגורה שבה הספורטאי נדרש לחזור כמה פעמים על אותו הביצוע (למשל קפיצה אנכית מהמקום או חבטת פתיחה בטניס) באותם תנאים. המבדק אינו משקף את מה שנדרש מהספורטאי לבצע בזמן אמת – באימון או בתחרות (ראו Lidor et al., 2009). נוסף על כך, במרבית המבדקים הספורטאי נדרש לבצע את התרגיל לבד וללא מגע עם יריב (כמו במשחקי כדור או בקרבות) או הימצאות סמוכה של יריב (כמו בענפים אישיים), וסביבה כזו אינה מחקה תנאי משחק ותחרות המאופיינים בהתמודדות עם יריב, בלחץ ובמאבק.

גם כלי המדידה הפסיכולוגיים שהמאמן או פסיכולוג הספורט יכולים להשתמש בהם לבדיקת יכולות ומיומנויות פסיכולוגיות כמו ביטחון עצמי, דימוי עצמי, הצבת מטרות, מלמול עצמי וקשב מספקים מידע רק על הפרופיל הפסיכולוגי העכשווי של הספורטאי הצעיר (ראו לדוגמה: Slot, 2017). כמו כן על פי רוב מבדקים אלו ניתנים לספורטאי בתנאים סטרייליים, למשל, הספורטאי עונה על שאלון דימוי עצמי בחדר ההלבשה לפני אחד האימונים; או בתנאי אימון המתקשים לחקות תנאי משחק ותחרות, למשל, הספורטאי עונה על שאלון קשב אחרי תרגול של זריקות עונשין באימון כדורסל. אומנם אפשר גם לאסוף מידע על הפרופיל הפסיכולוגי של הספורטאי הצעיר משיחות איתו ועם גורמים סביבתיים נוספים המעורבים בתהליך הטיפוח כדוגמת הוריו, מאמניו ומוריו בבית הספר, אך המידע שנאסף משיחות אלו מתאר מצב עכשווי של

מורים לחינוך גופני, מאמנים ומדריכים בספורט וכן ספורטאים, הוריהם, עיתונאים, שדרנים ופרשנים משתמשים לעיתים קרובות במונח כישרון (talent) בהקשרים רבים ומגוונים שבמרכזם, בדרך כלל, ספורטאים צעירים הנתפסים על ידם כבעלי פוטנציאל להגיע לרמת מיומנות גבוהה ולהישגים גבוהים בענף הספורט שבו בחרו לעסוק. הטענה העיקרית במאמר זה היא שיש לאמץ גישה אחרת, זהירה יותר, בשימוש במונח זה, ואף ייתכן שכדאי להקטין את מידת השימוש בו. טענה זו מתבססת על ההנחה שאין בדינו הכלים המתאימים לכמת את מידת הכישרון (החבוי והגלוי) של הספורטאי הצעיר, כלומר אין ביכולתנו למדוד אותו ביעילות כדי לגלות עד כמה הוא מוכשר, ועל אחת כמה וכמה אין ביכולתנו לנבא אם אכן פוטנציאל זה ימומש ויאפשר לו להגיע לאיכויות ביצוע גבוהות בספורט. במאמר יעלו כמה נקודות למחשבה הנוגעות לשלושה היבטים של המונח כישרון: הגדרה, מדידה וניבוי.¹

הגדרה

המילון מספק שתי הגדרות בסיסיות למונח כישרון. ההגדרה הראשונה: "סגולה טבעית באדם המכשירה אותו באופן מיוחד למקצוע מסוים, לחשיבה, ללימוד, ליצירה וכדומה"; וההגדרה השנייה: "יכולת, יעילות" (אבן-שושן, 1992). שלושה מאפיינים עיקריים עולים מן ההגדרה המילונית, והם סגולה – תכונה, מידה חיובית הצפונה במשהו או במישהו; יכולת – אפשרות, כוח לעשות דבר-מה; ויעילות – יכולת להביא תועלת, שיעור הישג בעבודה מסוימת ביחס למאמץ שהושקע בה. עוד ברמת ההגדרה המילונית הבסיסית עולות כמה שאלות: כיצד אפשר להבחין בסגולה טבעית זו? האם ניתן למדוד אותה ולכמתה? האם אפשר למדוד יכולת? האם ניתן לכמת יעילות? ואם כן, כיצד?

באחת מסקירות הספרות החשובות ביותר שעסקה בשאלה כישרון מוטבע - מציאות או מיתוס? (Howe, Davidson, & Sloboda, 1998) מרחיבים המחברים את ההגדרה המילונית של המונח כישרון ומציינים חמישה מאפיינים שלו:

- א. המונח מעוגן במבנים גנטיים תורשתיים ולכן בחלקו הוא מוטבע באדם.
- ב. אי-אפשר לנבא את מימושו בגיל מוקדם, אך תבחינים מסוימים מעידים על קיומו ויכולים להיות מזוהים על ידי אנשי מקצוע מיומנים המבחינים בקיומו עוד לפני שמושגת רמת ביצוע איכותית בגיל הבוגר.
- ג. תבחינים מוקדמים אלו של כישרון משמשים בסיס לנבא מי יגיע לשלב של מצוינות או מומחיות.
- ד. רק מעטים מהילדים הם מוכשרים. אם כולם היו מוכשרים, לא ניתן היה לנבא מי מהם יגיע לרמת מצוינות ומדוע הם נבדלים מאלו שלא הגיעו לרמת ביצוע זו.
- ה. כישרון הוא ייחודי לתחום עיסוק מסוים.

1 במאמר קודם הורחב הדיון על שלוש סוגיות אלו ונבחנו בו כמה רעיונות לשיפור תהליכי טיפוח ראשוני של ספורטאים צעירים בענפי ספורט אישיים וקבוצתיים. ראו לידור, ר' (2019). מיתוס הכישרון - קשיי מדידה וניבוי. ספורט הישגי, 10, 14–10.

* פרופ' רוני לידור – מרצה וחוקר במכללה האקדמית בוינגייט, מכהן כנשיא המכללה. חוקר תהליכי למידה מוטורית וטיפוח ראשוני של ספורטאים צעירים.

לדוגמה ספרות אקדמית שפורסמה בעשור הנוכחי (ראו למשל: Baker, Cobley, & Schorer, 2012; Baker, Cobley, Schorer, & Wattie, 2017a, b; Côté & Lidor, 2013) עוסקת ברובה בסוגיות טיפוח ולא בסוגיות של גילוי וניבוי, משום שעיקר מאמצי החוקרים בשנים האחרונות הוא להבין כיצד יש לטפח את סביבת האימונים של הספורטאי הצעיר ולא כיצד לשפר את תהליכי הגילוי והניבוי, הטומנים בחובם, כאמור, קשיים רבים. תובנה זו עולה גם ממאמר שפורסם רק לאחרונה המסכם את הידע העכשווי על תהליכי גילוי ספורטאים צעירים וטיפוחם הראשוני (Baker, Schorer, & Wattie, 2018). לאור האמור נראה שמיקוד בתהליך הטיפוח של הספורטאי הצעיר יחסוך מאמץ וזמן במדידות שערך מוטל בספק ויפנה משאבים ואנרגיה שייטיבו עם ענפי הספורט, יקדמו את הספורט ויבנו עתודת ספורט יציבה ואיכותית.

מקורות

אבן-שושן, א' (1992). המלון העברי המרכז. ירושלים: קריית-ספר.
טטלוק, פ' א' וגרדנר, ד' (2017). תחזית על: המדע שמאחורי אמנות הניבוי. מודיעין: כנרת, זמורה ביתן.

- Anshel, M. H., & Lidor, R. (2012). Talent detection in sport: The questionable use of psychological testing. *Journal of Sport Behavior*, 3, 239-266.
- Baker, J., Cobley, S., & Schorer, J. (Eds.). (2012). *Talent identification and development in sport: International perspectives*. New York, NY: Routledge.
- Baker, J., Cobley, S., Schorer, J., & Wattie, N. (Eds.). (2017a). *Routledge handbook of talent identification and development in sport*. London: Routledge.
- Baker, J., Cobley, S., Schorer, J., & Wattie, N. (2017b). *Talent identification and development in sport*. In J. Baker, S. Cobley, J. Schorer, & N. Wattie (Eds.), *Routledge handbook of talent identification and development in sport* (pp. 1-7). London: Routledge.
- Baker, J., Schorer, J., & Wattie, N. (2018). Compromising talent: Issues in identifying and selecting talent in sport. *Quest*, 70, 48-63.
- Côté, J., & Lidor, R. (Eds.). (2013). *Conditions of children's talent development in sport*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology.
- Howe, M. J. A., Davidson, J. W., & Sloboda, J. A. (1988). Innate talent: Reality or myth? *Behavioral and Brain Sciences*, 21, 399-442.
- Lidor, R., Côté, J., & Hackfort, D. (2009). To test or not to test? The use of physical skill tests in talent detection and in early phases of sport development. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 7, 131-146.
- Silver, N. (2013). *The signal and the noise*. New York, NY: Penguin Books.
- Slot, O. (2017). *The talent lab*. London: Ebury Press.
- Ward, P., Belling, P., Petushek, E., & Ehrlinger, J. (2017). Does talent exist? A re-evaluation of the nature-nurture debate. In J. Baker, S. Cobley, J. Schorer & N. Wattie (Eds.), *Routledge handbook of talent identification and development in sport* (pp. 19-34). London: Routledge.

הספורטאי הצעיר ולא מצב קבוע ומתמשך (למגבלות נוספות של השימוש בכלי המדידה פסיכולוגיים בתהליכי גילוי כישרונות בספורט (ראו Anshel & Lidor, 2012).

אם כך, כלי המדידה המוטוריים והפסיכולוגיים שבהם משתמשים אנשי המקצוע מודדים בעיקר מיומנות או יכולת ולא סגולה טבעית או פוטנציאל טבעי, משום שהם מספקים הערכה על יכולת הספורטאי בנקודת זמן מסוימת ו"סטטילית". ייתכן שקשה, ואולי בלתי אפשרי, למדוד סגולה או פוטנציאל – לא רק בספורט אלא גם בתחומי עיסוק אחרים, משום שאין ביכולתם של כלי המדידה להבחין בין "עד כמה הספורטאי הצעיר מוכשר" ובין "עד כמה הספורטאי הצעיר מתאמן ומטפח את יכולותיו ואת מיומנותיו" (ראו לדוגמה: טטלוק וגרדנר, 2017; Silver, 2013). ספורטאי צעיר יכול להצטיין במבדקים לא רק משום שהוא אכן מוכשר יותר מחבריו, אלא גם (ואולי בעיקר) משום שהוא מתאמן הרבה יותר מהם. לפיכך אנשי מקצוע המסיקים מתוצרי כלי המדידה "עד כמה מוכשרים הספורטאים הצעירים" מסתכנים בהערכותיהם, משום שכלי המדידה המקובלים בספורט אינם מספקים את המידע הדרוש להבחנה זו.

ניבוי

כאמור, המבדקים המוטוריים והפסיכולוגיים הניתנים לספורטאים צעירים כדי להעריך את רמת מיומנותם ויכולתם מספקים מידע על תפקוניהם בנקודת הזמן שהם מבצעים את המבחן. בדרך כלל מאמנים מעוניינים להשתמש במידע העולה ממבדקים אלו כדי לנבא (לחזות) את הישגיהם העתידיים של הספורטאים הצעירים שלהם. סוגיית הניבוי עמדה במרכזם של כמה מחקרים, וממצאיהם העלו ספק אשר ליכולת לחזות הישגים עתידיים של ספורטאים צעירים, הן בענפים אישיים הן בענפים קבוצתיים, בהתבסס על הישגיהם במבדקי ספורט שונים (ראו: Lidor et al., 2009; Ward et al., 2017).

כך למשל, במחקרים שבדקו את הקשר בין הישגים של ספורטאים במבדקי יכולת ומיומנות ובין בחירתם לנבחרות ייצוג, הצביעו החוקרים על קשר חלש בין הישגי הספורטאי במבדק (על פי רוב מבדק מוטורי) ובין סיכויי להיבחר לנבחרת ייצוג. ממצא זה מלמד שאין בכוחם של כלי המדידה, לפחות במתכונתם הנוכחית, לנבא מי מהספורטאים הצעירים ייכלל בנבחרת לאומית. יתרה מזאת, גם מההישגים עצמם של ספורטאים צעירים בענפים אישיים, המשתתפים בתחרויות בין-לאומיות ומגיעים להישגים טובים, קשה לנבא את הישגיהם בגיל מאוחר יותר.

אומנם כאמור ייתכן שאנשי מקצוע בספורט מתקשים לנבא את מידת מימוש הפוטנציאל של הספורטאי הצעיר עקב המאפיינים של כלי המדידה המוטוריים והפסיכולוגיים העכשוויים העומדים לרשותם, ועם זאת ייתכן שניבוי הישגים עתידיים בספורט הוא בלתי אפשרי מכיוון שכלי מדידה אלו אינם מביאים בחשבון את מגוון הגורמים התורמים להצלחתו העכשווית ובעיקר העתידית של הספורטאי הצעיר, כגון מצב בריאותו, מצב רוחו, איכות תוכנית האימונים, תזונתו ואיכות הצידוד שהוא משתמש בו. כך או כך, בשל הקושי במדידת כישרון ייתכן שבעבודה עם ספורטאים צעירים יש לשים דגש על תהליכי טיפוח ולא על תהליכי גילוי וניבוי.

מסקנות

הקשיים הקשורים למאפייני כלי המדידה שבהם משתמשים אנשי מקצוע בספורט ומגבלות הניבוי של יכולתם העתידית של ספורטאים צעירים הנובעות מכלים אלה, גרמו לחוקרי כישרון להטות את מיקוד התעניינותם מתהליך הגילוי לתהליך הטיפוח. כך